

AN'ANAVIY BOSMA LUG'ATLAR VA SUN'IY INTELLEKT ASOSIDAGI LUG'ATLARNING INGLIZ TILINI O'RGANISHDAGI O'RNI: QIYOSIY TAHLIL

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti

Xorijiy til va adabiyot yo'nalishi 4-bosqich talabasi

Sevinch Norsafarova

Annotatsiya. Mazkur maqolada an'anaviy bosma lug'atlar hamda sun'iy intellekt texnologiyalariga asoslangan zamonaviy lug'atlarning ingliz tilini o'rganish jarayonidagi o'rni qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida har ikki turdagi lug'atlarning afzalliklari, kamchiliklari, ta'lim sifati va o'quvchilarning mustaqil bilim olish kompetensiyasiga ta'siri o'rganildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, bosma lug'atlar tilni chuqur o'zlashtirish va akademik tafakkurni rivojlantirishga xizmat qilsa, sun'iy intellekt asosidagi lug'atlar tezkorlik, qulaylik hamda individual yondashuvni ta'minlaydi. Ularni uyg'unlashtirib qo'llash ingliz tilini o'qitish samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Kalit so'zlar: bosma lug'at, sun'iy intellekt, elektron lug'at, ingliz tili, ta'lim texnologiyasi, tarjima, leksik kompetensiya.

Abstract. This article presents a comparative analysis of traditional printed dictionaries and artificial intelligence-based dictionaries in English language learning. The study examines their advantages, limitations, and impact on vocabulary acquisition and language competence. The findings indicate that printed dictionaries promote analytical thinking and independent learning, whereas AI-powered dictionaries provide speed, contextual understanding, pronunciation support, and personalized learning opportunities. Combining both types of dictionaries can significantly improve the effectiveness of English language education.

Keywords: printed dictionary, artificial intelligence, English language learning, digital dictionary, vocabulary, translation, educational technology.

Kirish. Bugungi kunda ingliz tili xalqaro muloqot, ilm-fan, biznes va zamonaviy texnologiyalar tili sifatida dunyo miqyosida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu sababli ingliz tilini samarali o'qitish va o'rganish metodlarini takomillashtirish ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Til o'rganishda lug'atlar eng muhim vositalardan biri bo'lib, ular o'quvchilarning lug'at boyligini kengaytirish, so'zlarning ma'nosi, talaffuzi, grammatik xususiyatlari va qo'llanilish doirasini o'zlashtirishga xizmat qiladi. Axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida lug'atlardan foydalanish usullari ham tubdan o'zgardi. An'anaviy bosma lug'atlar uzoq yillar davomida asosiy manba bo'lib kelgan bo'lsa, bugungi kunda sun'iy intellekt asosidagi lug'atlar foydalanuvchilarga tezkor, interaktiv va kontekstga mos ma'lumotlarni taqdim etmoqda. Bunday tizimlar foydalanuvchining ehtiyojini tahlil qilib, tarjima, sinonim, antonim, talaffuz va misollarni bir vaqtning o'zida taklif qilishi bilan ajralib turadi.

Mazkur maqolaning maqsadi an'anaviy bosma lug'atlar hamda sun'iy intellekt asosidagi lug'atlarning ingliz tilini o'rganishdagi o'rnini qiyosiy tahlil qilish, ularning afzallik va kamchiliklarini ilmiy asosda yoritish hamda ta'lim jarayonida ulardan samarali foydalanish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Metodlar. Mazkur tadqiqotda an'anaviy bosma lug'atlar va sun'iy intellekt asosidagi lug'atlarning ingliz tilini o'rganishdagi samaradorligini aniqlash maqsadida qiyosiy tahlil, tavsifiy tahlil, ilmiy manbalarni o'rganish hamda umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Shuningdek, tilshunoslik, pedagogika va axborot texnologiyalariga oid ilmiy maqolalar tahlil qilinib, ularda keltirilgan nazariy qarashlar o'zaro taqqoslandi.

Tadqiqot jarayonida an'anaviy bosma lug'atlar hamda sun'iy intellekt asosida ishlaydigan zamonaviy lug'atlar funksional imkoniyatlari, foydalanish qulayligi, ma'lumotlarning aniqligi va ta'lim jarayoniga ta'siri bo'yicha baholandi. Olingan natijalar umumlashtirilib, ularning ingliz tilini o'qitishdagi afzalliklari va kamchiliklari ilmiy asosda yoritildi. Bugungi kunda sun'iy intellekt asosidagi lug'atlar nafaqat so'z ma'nosini topish, balki matnni tahlil qilish, kontekstni aniqlash, grammatik xatolarni tuzatish, talaffuzni eshittirish va yangi misollar

yaratish imkoniyatiga ega. Bu esa ularni oddiy elektron lugʻatlardan farqlaydi. Anʼanaviy bosma lugʻatlar esa ishonchliligi, ilmiy tahrirdan oʻtganligi va akademik aniqligi bilan ahamiyatlidir. Ular foydalanuvchini har bir soʻzni izlab topishga undaydi, natijada oʻquvchining mustaqil fikrlashi va lugʻat bilan ishlash koʻnikmalari rivojlanadi.

Natijalar va muhokama. Tahlillar natijasida aniqlandiki, anʼanaviy bosma lugʻatlar hamda sunʼiy intellekt asosidagi lugʻatlar bir-birini inkor etmaydi, aksincha oʻzaro toʻldiradi. Bosma lugʻatlar akademik taʼlimda oʻz ahamiyatini saqlab qolayotgan boʻlsa, sunʼiy intellekt asosidagi lugʻatlar zamonaviy taʼlimning ajralmas qismiga aylanmoqda. Bosma lugʻatlardan foydalanishda foydalanuvchi alifbo tartibini bilishi, kerakli soʻzni mustaqil izlashi va uning grammatik xususiyatlarini oʻrganishi talab etiladi. Bu jarayon biroz koʻproq vaqt talab qilsa-da, olingan bilim uzoq muddat xotirada saqlanadi. Shuningdek, foydalanuvchi izlanish davomida boshqa yangi soʻzlarni ham oʻzlashtiradi.

Sunʼiy intellekt asosidagi lugʻatlar esa bir necha soniya ichida kerakli maʼlumotni taqdim etadi. Ular foydalanuvchining yozgan matnini tahlil qilib, eng mos tarjimani tavsiya qiladi, sinonim va antonimlarni koʻrsatadi, grammatik tavsiyalar beradi hamda talaffuzni ovoz orqali eshittiradi. Natijada vaqt tejiladi va oʻquvchi qisqa muddat ichida koʻproq bilim oladi. Shu bilan birga, sunʼiy intellekt tizimlarida ayrim kamchiliklar ham uchraydi. Baʼzan murakkab iboralar, frazeologizmlar yoki badiiy matnlarni tarjima qilishda maʼno toʻliq ifodalanmasligi mumkin. Shuning uchun foydalanuvchi sunʼiy intellekt bergan javobni ilmiy manbalar bilan solishtirib tekshirishi maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Bosma lugʻatlar esa internet yoki elektr energiyasiga bogʻliq emasligi bilan ustunlik qiladi. Ayniqsa, ilmiy tadqiqotlar olib borishda, akademik tarjimalar tayyorlashda hamda terminologik aniqlik zarur boʻlgan vaziyatlarda bosma lugʻatlar hanuz ishonchli manba boʻlib qolmoqda. Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatdiki, ingliz tilini oʻrganishda ikki turdagi lugʻatlardan kompleks foydalanish eng samarali usul hisoblanadi. Sunʼiy intellekt asosidagi lugʻatlar tezkorlik va qulaylikni taʼminlasa, bosma lugʻatlar nazariy bilimlarni chuqurlashtirish va mustahkamlashga xizmat

qiladi. Shu sababli zamonaviy ta'lim tizimida ularni uyg'un holda qo'llash o'quvchilarning leksik, grammatik va kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Muhokamalar. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, an'anaviy bosma lug'atlar va sun'iy intellekt asosidagi lug'atlar ingliz tilini o'rganishda turli vazifalarni bajaradi va ularning har biri o'ziga xos afzalliklarga ega. Bosma lug'atlar o'quvchilarda mustaqil izlanish, tahliliy fikrlash va akademik manbalar bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ayniqsa, so'zlarning etimologiyasi, grammatik xususiyatlari va uslubiy qo'llanilishini chuqur o'rganishda ular muhim ahamiyat kasb etadi.

Sun'iy intellekt asosidagi lug'atlar esa zamonaviy ta'lim talablariga mos ravishda tezkor, interaktiv va foydalanuvchiga yo'naltirilgan xizmatlarni taqdim etadi. Ular kontekstga mos tarjima, talaffuz, misollar, sinonim va antonimlarni taklif etishi orqali til o'rganish jarayonini yengillashtiradi. Shu bilan birga, foydalanuvchining individual ehtiyojiga mos tavsiyalar berishi ularning samaradorligini yanada oshiradi.

Biroq, sun'iy intellekt texnologiyalariga to'liq tayanish ayrim muammolarni ham keltirib chiqarishi mumkin. Ayrim hollarda tarjimalar yoki izohlar noto'g'ri kontekstda berilishi, murakkab iboralar va badiiy matnlarning ma'nosi to'liq ochib berilmasligi ehtimoli mavjud. Shu sababli sun'iy intellekt vositalaridan foydalanishda ilmiy va ishonchli manbalar bilan solishtirish tavsiya etiladi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ingliz tilini samarali o'rganish uchun an'anaviy bosma lug'atlar hamda sun'iy intellekt asosidagi lug'atlardan kompleks foydalanish eng maqbul yechim hisoblanadi. Bunday yondashuv o'quvchilarning leksik boyligini oshirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish va zamonaviy axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot davomida an'anaviy bosma lug'atlar va sun'iy intellekt asosidagi lug'atlarning ingliz tilini o'rganishdagi o'rni qiyosiy tahlil qilindi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, har ikkala lug'at turi ta'lim jarayonida muhim ahamiyatga ega bo'lib, ularning vazifalari bir-birini to'ldiradi. Bosma lug'atlar ilmiy

aniqligi, ishonchliligi va foydalanuvchining mustaqil izlanish ko'nikmalarini rivojlantirishi bilan ajralib turadi. Sun'iy intellekt asosidagi lug'atlar esa tezkorligi, interaktivligi va kontekstni hisobga olgan holda ma'lumot taqdim etishi sababli zamonaviy ta'limning muhim vositasiga aylanmoqda. Tadqiqot asosida shunday xulosaga kelish mumkinki, ingliz tilini o'qitish va o'rganish jarayonida ushbu ikki turdagi lug'atdan uyg'un foydalanish eng yuqori samarani beradi. Kelgusida sun'iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi lug'atlarning imkoniyatlarini yanada kengaytiradi va til ta'limi sifatini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Oxford Advanced Learner's Dictionary. 10th Edition. Oxford University Press, 2020.
2. Cambridge Advanced Learner's Dictionary. Cambridge University Press, 2021.
3. Nation, I. S. P. Learning Vocabulary in Another Language. Cambridge University Press, 2013.
4. Crystal, D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge University Press, 2019.
5. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge University Press, 2014.
6. Nesi, H. Electronic Dictionaries in Second Language Vocabulary Learning. International Journal of Lexicography, 2015.
7. Alhaisoni, E. The Use of Technology in Vocabulary Learning. Theory and Practice in Language Studies, 2016.
8. Chen, X. Artificial Intelligence in Language Education: Opportunities and Challenges. Education and Information Technologies, 2023.
9. OpenAI. ChatGPT and AI for Education. 2024.
10. Oxford University Press. Oxford Learner's Dictionaries. Oxford University Press.